

אוצר השירה
וחמליצה
י"ח טביוב

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

ר' עמנואל פראנסיס.

נולד במנטובה לערך בשנת ש"ץ ויארך ימים עד לאחר שנת תס"ג (שנת מותו לא נדע בדיוק). הוא היה משפחה כבודה ומלומדת, ואביו ר' דוד ואחיו המשורר החריף ר' יעקב היו מוריו להעיקר בתורה וחכמה וגם במלאכת השיר. ויהי ר' עמנואל נדוד ונכבד ונודע לתהלה בין יהודי איטליה עוד בימי עלומיו, ונדולי נאוני איטליה הוקירו את ידיעותיו הרבות בתלמוד ופוסקים. אך ביהוד נדוד שמו כתור משורר ומליץ. בימי עלומיו הרבה לשיר שירי ענבים ושירי התול ושנינה, אך כאשר השיגוהו צרות רבות, והמות עלה בתלוננו ויקח את כל סתמדי נפשו, אז לא השפיק עוד בשירים עליונים, וכנודו החל להנות אך נכאים. הוא היה מראשי הנכורים אשר נלחמו עם, המסובלים הסהכילים בכלל ועם כת, שכתו צב"י בפרט, ושיריו בענין זה מלאים לא רק סטירה מתודדה. כי אם גם אהבה עזה לעמו ולדתו הצרופה. בכלל היה ר' עמנואל יהודי לאומי במיטב מובן המלה, ויאהב גם את השפה העברית אהבה עזה, ויתאנף בידידיו על כתבם שירים בלשון לועזית ולא בלח"ק. הוא הכיר ספרים רבים (אחדים מהם יחד עם אחיו ר' יעקב), אך כמעט כלם עודם בכתב-יד, ושיריו מפורזים ומפורדים בספרים וכמאספים שונים (החברה מסקיצו נרדמים" הוציאה לאור את אחד מספריו הנכבדים, ס', מתק שפתים" להורות את דרכי השיר, ומספר הוה נכיא דוגמאות בזה, ובן גם משיריו המפורזים בקובצים שונים). — שיריו ככל המקצועות, מצוינים מאד בשפתם, ברעיונותיהם וכחום ההרגשה, אך ביהוד יצטיין בשירי התול וסטירה.

מכתמים.

בָּהּ הַשְּׁפִיפוֹן לְעֵנָה יִמְצָה

גַּם הַדְּבֹרָה הַדְּבֵשׁ הַטּוֹב.

נ. על מצבת אשה רעה.

נהמשקל כנ"ל.

נָל נָה לְמִשָּׂא, לֹא לְמִצְבָּה,

שְׁמִתִּי לְאַשְׁתִּי עַל קְבוּרָתָהּ:

פֶּן חֵם וְשָׁלוֹם אַחֲרֵי מוֹתָהּ

תִּקּוּם, וְאֵל בֵּיתִי תְּהִי שְׂבָה.

א. לנבל שאבד כיסו.

נָכַל שָׁם אֶת זָהָב פְּסָלוֹ

כִּים וְלֹא זָהָב עֲשָׂה פְּסָלוֹ;

אָבַד הַכִּים, וּבְרוּב פְּסָלוֹ

אֵין עוֹד פְּסָלוֹ כִּי אֵין כִּים לוֹ.

ב. בראש ספרו.

שִׁית וַיְהִי, שִׁית וַיְהִי וְשִׁית.

אֲמַרִי מְלִיצְתִּי בְּסִפְרִי

דוֹמִים לְשׁוֹשְׁנָה בְּגֵן קְטוֹב:

בי אם קָאָח דָּבֵק יִהְיֶה מִחֶמֶק
 לָךְ, אִוּ יְהִי מִמִּין אָרְבוּ בְּקִרְבוֹ;
 בֵּן בְּאֶשֶׁר קוֹצֵר יִקְרִיב לְחִיקוֹ
 קִצִּיר, בְּעֵת יְנִיחַ חֶרֶם לְחֶמְבוֹ;
 וְזָכוּר עֲמָשָׂא כִּי יוֹאֵב נִשְׁקוּ
 הָעֵת אֲשֶׁר תִּקַּע חֶרֶב בְּלִבּוֹ.

ה. פתנב.

(יחד וב'ת — ב'ט).

יֵאָשֶׁר אִישׁ אֲשֶׁר פִּשְׁעוֹ
 יְהִי עוֹזֵב בְּיָדוֹתָו;
 וְאוֹי לוֹ לְאֲשֶׁר רָשָׁעוֹ
 בְּזָקְנוֹ יַעֲזוּב אוֹתוֹ!

ט. על פתח חדר ה"מהרה"
 של שדה הקברות בעיר
 מנמוכה.

(ב'ית ויתר, ב'ת ויתר ונית).

אם מְהַרְת הַנּוֹף, אֲשֶׁר הוּא רָפֵשׁ,
 מוֹכֵה לְפָנָיו, אַף נְקִיזת חֶמֶר;
 צֵא נָא בְּנִי וְלִמַּד בְּקַלְ-וַחֲמֶר
 מֵה מוֹב לְפָנָיו מְהַרְת הַנּוֹפֵשׁ!

ד. על קבר אדם שומה.

(ח' חנועות).

אָדָם שוֹמֵה נִקְבֵר בְּנֵה,
 מַעַל קִבְרוֹ, קוֹרֵא, תִּשְׁמָה!
 וְדַעָה כִּי נִם אַחַר מוֹתוֹ
 טוֹב הַתְּרַחֵק מֵאִישׁ שוֹמֵה.

ה. על מצבת הירקליטס¹.

(ש'ית ויתר, ש'ית ויתר ונית).

כָּלוּ בְחַיִּי בְדַמְעוֹת, כָּלוּ
 עֵינַי, עַדִּי בּוֹאֵי בְּנֵי אֲלֵמֹת,
 נִם פֹּה אֲבִיבָה אַחֲרֵי הַמָּוֶת —
 אַף שְׁעָרֵי דַמְעָה, אֲהִיָּה, נִנְעֵלָה.

ו. על בור מתנאה בתורתו.

(ח' חנועות).

דוֹר, אִם תִּרְאֶה בּוֹר מִתְנַאֵה
 וּבָשֶׁם בְּעַל־תּוֹרָה נִקְרָא,
 עֵינָיו יִנְתֵר כִּי יִנְתֵר
 בְּל־תּוֹרָה לֹא בְּעַל תּוֹרָה.

ז. להשמר מן המזיקים.

(ב'ית ויתר וב'ית, ב'ת ויתר ותנועה).

מֵאִישׁ בָּשָׂה שׁוֹחֵק, חֶלֶק בְּנִיבוֹ,
 אֵת נִפְשֶׁךָ תִּשְׁמֵר, אֵל תִּאֲמִין בּוֹ;

¹ הירקליטוס, זה פילוסוף יווני שבכל ימי חייו כבה על אולת בני האדם והכלי המיניים. — ז אות עיי"ן שבמלת "כעל". — ז לפני ה'.

שירים שונים.

ריח אפך ריח סמים וינים
וקנצותיך בידורי חמה.

צחות ניבך על כל צחות רמה.
שפתותיך, עפרה, חומי שנים,
נעם קולך ערכ מכל מנים —
הנך בלך יפה את ותמימה.

אך בראותי כי הוקנה תולך
חן ועלות גם יפי עפרות שולך,
גם כל גנה אחר גנה תשלך,
שבח לא אמתן לך כי אם בגלל
ישרך עם הם לבך — זה הלולך:
אשה יראת ה' היא תהלל!

ג. עצות טובות למתלמדים
במלאכת השיר.

--- מצער תן ראשיתך
אז ישנה אחריהך
פן תשבר בגאונה וילעין כל התערה.
התעלות אל תואל
לנתיב עמנואל:
אם ילאך בגלי, אך את סוסים
תתחרה?

א. שיר תלונה על ה"מול".

(סונישה).

אל מולי בצרות קבוע
תהיה, אם בשוכה חונר חלפת!
מאז בנשר במהרה עופפת.
מפצקך היום איך לא תנוע?

האם ביתד סמפרינון² תקוע
עתה תהיה? אי אם מסוב יעפת?
אי לך מולי, עלי אנוה אנפת,
נגדי תשב גם לא אדע מדוע.

דע כי לשוא, מול, בני הבית,
לשוא מהוני לא אחרל מרדת,
ובכחרותי אולי ארד לשוה:

כי, אם נופי ביסורים דבית —
תמת לבי לעד תהנה עומדת:
בכל תמשל, אך לא תמשל ברוח!

ב. אל פלתו ביום חתונתו.

(סונישה).

זאת קומתך אל תמר דומה,
שינך בלתי¹ עיני יונים.

1 המשורר אומר דמולו: אחרי אשר, בשוכה" (בהביאך לי טובות) הנך חונר וחולף מתרה, לכן אל נא תהי קבוע ומתמיד בצרות שתביא (והמליצה לקוחה מלי חז"ל: בלגד קבוע ובולות חזורים).
2 אכן ספיר שאיננה מתפוצצת. — רומן אל מאשר חז"ל: בני, חיי ומונא כמולא תליאין; והמשורר שורט את כל שלשת הקנינים התלויים כמול (בניגון, הון, שנות חיים) ואומר כי אך לשוא הויה בו יד המול וכו'. — רק. — 3 מלי, מנים ועונג.

תפרח כשושנה וכאורח מתערה.
אמרותי תשמר
על לב כצָרור המור
ותהי בבני השיר השורר המורה.

ד. אל מהרפיו.

(ש'ת ויתד - ני מעמים).
אדע אשר רבים לנפשי אמרים:
אין לו ישועה לאפיקורם ומין
גם נחלה אין לו בארץ הצבי.
אלעג אני להם ואמר: בוערים!
איך אשמעה לקם וקבם אאמין
אם שובקם מונח עלי קרן
אבי 19:

ה. תוכחה.

(בית ויתד, ב'ת ויתד וני תנעות בשורות
הארוכות; בית ויתד ונית - בקצרות).

א.

עבר זמן קציר וכלה קיץ
לריק, ולא יגענו
נפשי, ולא נושענו.
ביני וביני המותה אין חנין
מה בזמן זה עוד אקו תושלת?
אם לאנוש רמה תהי תושלת!

וכמשקל שיר פלם
פן תהיה לקלם
גם בלתו כל חרון לרות ניב וזרה.
ממקשול זה שקל
שירה, פן תחמלקל,
כי שקל: שקל - או ירה ויכה -
השיר כבד - אפל,
השפל - הוא תפל,
מברכיהם על פן האמצעית תכרה -
אם בשיר לא תפנע
את שכלך אל תינע
יותר מדי, כי לך עת שקך יקרה -
אם שירתך תנעם
אל בחורים, מקם
ינה, גם כי בם לא ירוץ כל קורא.
בומרי ליצנות
תקנה לך בוז וננות.
לכן אמרתי לך את מקבם לא תכרה.
כל שיירי נאופים
און הם ותרפים,
השמר מהם פן יצרה עם יחנרה.
אם נפשך נמהרה
אותם תדנה הרה,
מרים שיולדו קבר להם תכרה.
אלה ברכי השיר
אם העט עם תישיר

1 השיר צריך להיות כמשקל, ואם אין ישליכוה הקורא מעל פניו. — 2 אם השיר כבד ועמוק
ברעיונו — הוא אפל ובלתי מוכן. — 3 רומז על האינספירציה; ר"ל אם רוח השירה לא תפנע בה, אל
תיגע את שכלך לחרוז חרוזים, די לך לחרוז בעת שיקרך רוח השיר. — 4 הנבחרים. — 5 מייסערוואנגער.
6 השובה למחרפיו על שלא האמין במשיח השקר ש"צ.

ב.

נמו ימי בחרות ופנו
 נז חישו קצוץ ומלו
 כלו בעשן כלו.
 וסתיו ימי חזי ועת החרף
 ישבית בגן עדני פרו ופרח
 וכשערי ומטיר כפור וקרח.

ג.

התרוממי נפשי והתבונני
 איך בעכי פורח
 איך פדרור פורח
 יעוף ומני באשר הנני;
 אתמול פנשר העליתי אכר
 מחר קאדן אשכבה במקר!

ד.

אם בן יחידה איך עדן תגורי
 — אוי לי — בבית הפרי?
 שוכי והטהרי
 היום בים בכני ואל תגורי;
 לך אחרי שוכי וקר ותנו
 כי יש ויש תקנה לאחריתנו.

ה.

אל תיראי נפשי ואל תפקדי
 גם כי בגיא צלמנת
 גלף אחר המנת;
 הקלצני חושי ואל תמטדי!
 רגע באף האל יהי כרעם
 וכעוד מעט מוער וקלה ועם.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il